

KLRSCHENHEUTER FERENC:

A HÁBORÚ VAKJAI

A HÁBORÚBAN MEGVAKULT KATONÁK OKTATÁSA ÉS
JÖVŐJE STATISZTIKAI ADATOKKAL

ÁRA 1 KORONA

A JÖVEDELEM A MEGVAKULT KATONÁKÉ

KIADJA
A „MAGVAK GYÓGYPEDAGÓGIA”

BUDAPEST, 1916

NYOM. BREUER ARMIN KÖNYVNYOMDÁJÁBAN V., VISEGRÁDMJTCA 23.

Tartalom.

I. A háborúban megvakult katonák oktatása.

A háborúk vakjai a múltban.....	5
Mi okozta a katonák megvakulását ?	5
Hogyan indult meg a róluk való gondoskodás?	6
Oktatásuk megkezdése.....	7
A M. Kir. Rokkantügyi Hivatal Vakok Intézete	9
A kiképzés célja	9
Gyakorlati oktatás	11
Az ipari képzés időtartama	14
Elméleti oktatás.....	16
Áttekintés a legénység elméleti oktatásáról	19
A zene.....	19
Gépirás.....	20
A tisztek tanfolyama	20

II. Statisztikai adatok az 1915. évben oktatásban részesült 100 megvakult katonáról.

Mely csapattestekből valók?	22
Mely vármegyéből valók?	23
Vallásuk szerint.....	23
Anyanyelvük szerint	24
Mikor és hol vakultak meg?	24
Mi okozta megvakulásukat ?	24
Látásmaradványuk	25
A vakság mellett származott más fogyatékoságaik	25
Családi állapotuk.....	26
Iskolai végzettségük	26
Előbbi foglalkozásuk.....	27
Milyen új foglalkozási ágakra (életpályákra) készülnek elő ?.....	27

III. A háborúban megvakult katonák jövő sorsa.

A Grósz-féle pályázatok	28
Különbség a normálvakok és a háború vakjai között	28
Életpályák.....	29
<i>A munkásosztályhoz tartozók foglalkozásai.....</i>	29
<i>Az iskolázottabbak életpályái</i>	32
<i>Az érettségizettek és diplomások pályaválasztása.....</i>	34
Mivel biztosíthatjuk, hogy a háború vakjai az életben dolgozzanak?.....	36
<i>Csak a teljes kiképzés vezet célhoz</i>	36
<i>A vak iparosok keresetképessége</i>	37
<i>A teljes kiképzés nehézségei</i>	39
<i>Az életbe való helyezés előkészítése.....</i>	41
<i>Központi intézmény</i>	44
<i>Vakjaink otthoni foglalkozásai</i>	45
A gyűjtött pénzek fölhasználása.....	46
Összefoglalás	47

A Magyar Gyógypedagógia 1916 januárjában „Háború és gyógypedagógia” címen a tudományegyetem nagytermében rendezett előadássorozatának első két előadása.

A háborúban megvakult katonák oktatása.

I.

(A háborúk vakjai a múltban.)

A háborúból minden időben jöttek haza katonák, akik nem láthatták viszont rájuk váró övéiket. Hogy mily sors várt rájuk azután, arról keveset tudunk. Olvassuk ugyan, hogy a vakok számára létesített első intézményt, a ma is fennálló Quinze-Vingts-t Parisban IX. Lajos az első keresztes háborújában megvakult harcosai számára emelte volna. De ez csak legenda. Biztosat csak francia forradalomtól kezdve tudunk.

Napoleon seregében, mikor Egyiptomból visszajött, százával vezették Párizs *utcáin* a megvakult katonákat. Az 1813—16-iki háborúk után a német nép hálatelt szívvel öt intézetet létesített sötétben maradt harcosai ipari kiképzésére. Bülow gróf vezérőrnagy egészen hadi dotációját königsbergi intézetüknek adományozta.

(Mi okozta katonáink megvakulását?)

A leggyakoribb kérdés, melyet hozzánk, a háborúban megvakult katonákkal foglalkozókhoz intéznek, az, hogy hogyan vakulnak meg katonáink a harctéren? Kereken 100 katonáról közölhetek adatokat. 63 frontális, azaz oldalról jövő lövéstől vakult meg. Vagy a szemgolyók mögött a halántékokon hatol át a golyó s átütötte a szemidegnyalábokat, vagy mind a két szemgolyót roncsolja össze, vagy csak egyet s a másik szemet szimpatikus gyúladás teszi tönkre. 20 katonát robbanás vakított meg. Lövedékrészek, vagy robbanástól szétzúzott más testek részei sértették meg a sze-

met. Az egyik például egy házba menekül, gránát csap a házba s menyezetrészek vágódnak a katona szemébe. Egy másik esetben föl nem robbant aknát vizsgál a szapór, mikor késve bekövetkezik a robbanás és ezer puskaporszemet szór arcába. 4 esetben agysérülés zavarta meg a látás középpontját, 7 esetben idegsorvadé volt az ok. A katonák már ezzel a betegségei vonultak be, vagy a harctéren keletkezett s a nagy idegkifáradások, kimerültség gyorsították lefolyását. 4 harcost tífusz vagy más betegség fosztott meg a szemétől, 2 esetben pedig bizonytalan, illetve ismeretlen az ok, Néhány százalék kivételével a sebesüléskor nyomban teljes vakság következett be.

A katonák a harctéren ragaszkodnak az élethez azután is, miután rájuk borult már a sötétség, ami természetes. Lehasalnak, tapogatódzva fedezéket keresnek, hogy kikerüljék a halálos golyót, mert — mint az egyik megjegyezte — „még a bogár is szeret élni.” A megvakulást rögtön követi a gyógyulás reménye, a remény, hogy újra kivilágosodik. Mikorra meg már elvész a remény is, itt az intézetükben, akkorra már egy új élet útján haladnak.

(Hogyan indult meg a róluk való gondoskodás?)

Megvakult katonáinkra elsőnek Grósz Emil egyetemi tanár hívta föl a figyelmet még 1914. őszén, amikor klinikáján a háború első vakjai megjelentek. A társadalomból Desseffy Emil grófné vette először gondjaiba ügyüket, a Vakokat Gyámolító Orsz. Egyesület pedig felajánlotta hivatásszerű szolgálatát, hogy kiképezi őket. Közben a lapok gyűjtést indítottak s a Hadsegélyző Bizottság kebelében Simontsics Elemér ügyvezető alelnök, Desseffy Emii grófné és Grósz Emil egyetemi tanár, mint a megvakult katonákat gondozó albizottság, a társadalmi akciót kiszélesítették. Szakember a lapokban csakhamar fölhívta a figyelmet, hogy a gondoskodás ne csak az anyagiakra terjedjen ki, hanem a lelkiekre is, ami sürgősebb mint az anyagiak, mert a vakság leghathatósabb vigasza a foglalkoztatás. A múlt év februárjában Tisza István gróf miniszterelnök a teendőik egységes irányíthatása céljából értekezletet hívott egybe, mely magáévá tette Klebelsberg Kunó gróf közoktatásügyi államtitkár ama javaslatát, hogy a megvakult harcosok gyűjtésének össze utókezelésre az iparművészeti iskola hadikórházába s ott

oktatásuk kezdődjék meg haladéktalanul addig is, míg kiképzésük a Vakokat Gyám. Orsz. Egyesületben folytatódik. Ugyanekkor indult meg Pásztor Árpád toliával „Az Est” gyűjtése is, melyhez fogható eredményeket gyűjtés még nem hozott hazánkban.

(Oktatásuk megkezdése.)

Az oktatás 1915 márciusában kezdődött meg az iparművészeti iskolának Czako Elemér dr. igazgató vezetése alatt álló hadikórházában. Mik voltak az első teendők?

A megvakulás az ember életében oly határkő, ahol le kell zárnia a múltat, amelytől kezdve életét másképp kell berendeznie. Másképp kell berendeznie lelkileg és gyakorlatilag. Míg élénken él benne a múlt minden képzetével, fogalmával, addig lelkében a látó ember életét éli. Hovatovább azonban homályosulni kezd a múlt s bár teljesen sohasem vész el, a testi, lelki szükségek kielégítése, a kielégítés kénytelen-kelletlen használt új módjai lassankint egy változott lelkiéletbe viszik a megvakultat. Más módon kell felismernie embertársait, mint azelőtt, más érzékszervek alkalmazásával kell a térben mozognia, dolgoznia, megváltoznak szórakozásai, szokásai, mindennapi és egész élete. Mindez nem történhetik meg máról-holnapra s az átalakulás magától nehezen indul meg. Ez az átmenet a vakság legkeservesebb időszaka. Ebben az időben van legegetőbb szükség a szakember jelenlétére. A laikus környezet részvételének szüntelen nyilvánításával, azzal, hogy a vakot minden lépéstől kíméli, fölöslegesen kiszolgálja, állandóan érezteti vele a csapás súlyát s így soká nem vetkőződik ki a vaksággal együtt érkező lelki levertségből és testi ügyefogyottságból. Minél hamarabb és úgy átsegíteni katonáinkat ezen az időszakon, hogy minél kevésbé érezzék a csapást és emellett megteremteni bennük egy új életre való berendezkedés lelki diszpozícióját, ez volt a pedagógus első feladata. Eszközei pedig : a vakok képességeinek, az életben való boldogulásának, az életélvezés lehetőségeinek a megismertetése és ezáltal új remények, életkedv ébresztése; továbbá a térben való önálló tájékozódás gyakorlása, kézimunkák, írás, olvasás, számolás és szórakoztató játékok tanítása.

A megindult oktatás a várt eredményeket hozta. A katonák a kórházban megpuhult bőrű kezükkel korukhoz képest gyorsan

haladtak a domború betűk felismerésében, de még inkább az írásban. A munka nehézsége nem is itt, hanem ott csúcsosodott ki, hogy a katonákban hiányzott az önbizalom az írást, hogy ők egyáltalában képesek valamit megtanulni. Nehezen voltak rábírhatók, hogy bármiféle foglalkozáshoz, tanuláshoz kezdjenek. A jövőbevetett hit és remény nélkül adták meg magukat sorsuknak s ha már hozzá is fogtak valamihez, semmiféle munkát nem vettek komolyan, ideig-óráig való időtöltésnek tekintették, melynek sohasem fogják hasznát venni. Így aztán a legkisebb nehézség is le-törte az olykor-olykor ébredező ambíciót, úgy, hogy nap-nap után elülről kellett kezdeni az új életre való ébresztés munkáját. Megkíséreltük őket több ízben összehozni képzett normálvalakkal. Arra számítottunk, hogy ezek majd hatással lesznek rájuk képességeik bemutatásával. De csak az intelligensebbekre voltak némi hatással. Összemelegedni meg a mieink egyáltalában nem tudtak a normálvalakkal. Ők csak a lövészárkok vakjában érzik az igazi sorstársat.

A munka egyik leghathatósabb eszközének bizonyult a jó kedélyhangulat előidézése és fönntartása. Akadt szerencsére mindjárt kivétel is, aki óhajtotta a munkát, akit aztán mint példát vonzóvá lehetett tenni.

Már az első napokban meglehetett állapítani, hogy a cél elérésében az egyének lelkiereje a döntő tényező s hogy ez szoros összefüggésben van az egyéni, intelligenciával; neveléssel és iskolázottsággal. Minél magasabb fokon állottak e tényezők, annál hamarabb emelték ki a megvakultat apatikus állapotából. Nehezen indult meg, de annál feltűnőbb volt aztán a foglalkoztatás gyors hatása az egyének kedélyállapotára, mely nap-nap után javult még azoknál is, akik csak vonakodva fogtak munkába és csak állandó serkentéssel voltak megtarthatók mellette. A komoly munka mellett megtanultak a katonák dominózni, kártyázni, megindultak a kocka-, teke-, vár-, és malomjátékok, az intelligensebbek sakkozni kezdtek. Dessewffy Emil grófné, a vak katonák gyűjtőosztályának vezetője hölgyek bevonásával gondoskodott szabadidejükben való szórakoztatásukról is, s így a napi felolvasások, a színházak, egyéb szórakoztató előadások és kirándulások sem hiányoztak. Ez volt a kezdet.

(A M. Kir. Rokkantügyi Hivatal Vakok Intézete.)

A fejlődést lépésről-lépésre itt egy rövid óra alatt nem kísérhetjük figyelemmel. Röviden csak annyit, hogy a Hadsegélyzőnek a megvakult katonákat gondozó albizottsága kibővült a Megvakult Katonák Országos Bizottságává, ettől pedig a teendőket *átvette* a Magyar Királyi Rokkantügyi Hivatal s ezzel az az első terv, hogy a háború vakjainak kiképzése a Vakokat Gyámolóító Országos Egyesületben oldassék meg, eseseti. A Rokkantügyi Hivatal ugyanis a mull év nyarán az összes rokkantlak oktatását egy általános szabályzatai szervezte, melynek alapján működik ma a megvakult katonák intézménye is, mint a Magyar Királyi Rokkantügyi Hivatal Vakok Intézete.

A nyarai az intézet a gödöllői állami méhészeti gazdaságban töltötte. Az erdős környezet szabad levegője, a szomszédos Rákospatak fürdőre alkalmas tavai, de főkép a telep hatalmas parkja, melynek útjain a vakok az oktatás vezetője által számukra külön készített domború térkép segítségével tanultak tájékozódni, testileg lelkileg igen jó hatással volt a szabadtermészethez szokott harcfiakra. Ekkor már több iparágat űztek, egy részük már írt, olvasott és az őket szórakoztató fővárosi hölgyek látogatásait fölváltotta a velük való élénk levelezés pontírásban. De kerestek és találtak a katonák levélösszekötötést normálvakokkal is, sőt egyik-másik megtanította a pontírásra feleségét, családtagjait s úgy levelezed velük.

Az ősz beálltával Klebelsberg Kunó gróf államtitkár a Vakok Budapesti Kir. Orsz. Intézete egy részét jelölte ki a vak katonák otthonául. Ide, a M. Kir. Rokkantügyi Hivatal Vakok Intézetébe érkeznek most új életpályára való kiképeztetés céljából a monarchia összes kórházaiból a megvakult magyar katonák. Az intézet Dessewffy Emilné grófné és Czakó Elemér dr. vezetése illetve igazgatása alatt áll, az oktatásban részesülő vak katonák száma 100. Az oktatás vezetését és ellátását a Rokkantügyi Hivatal és a közoktatásügyi minisztérium gyogyepedagógiai ügyosztálya utján szakemberekre bízta.

(A kiképzés célja.)

Az Intézet céljáról, működéséről legáttekinthetőbb képet nyújtana az oktatás vezetője által készített általános oktatási terv rész-

letes ismertetése, de meg kell elégednem néhány vezető gondolatának kiemelésével.

Rokkantjainknak olyan életet szánunk, amelyet a. maguk társadalmi körében élő biztos keresetű egyének élnek. Vakjaink ugyan a rokkantak maximális évi járulékaiban részesülnek majd, de előreláthatóan azok sem lesznek akkorák, hogy belőlük minden szükségletüket kielégíthessék. Hogy az önérzetüket sértő jótékonykodásra ne szoruljanak, a hiányokat munkájukkal nekik kell majd pótolniuk. Mi tehát kiképzésük gyakorlati célja? Minden megvakult katonában megedzeni az alamizsnára igényt nem tartó, önfenntartásra serkentő önérzetet s keresetképesé tenni addig a fokig, ameddig” azt képességei lehetővé teszik. Ez a kiképzés gyakorlati célja. De van a kérdésnek másik oldala is.

A vakokkal foglalkozók nem ritkán találkoznak azzal a nézettel, hogy minek tanítják a vakokat; talán azért a néhány garasért, mellyel munkájuk révén hozzájárulnak életfenntartásukhoz? Hagyjanak békét nekik, lássák el őket emberhez méltóan s mentsek fel őket minden munka alól, elég a bajuk anélkül is. Nem közönséges, diplomás emberek vélekedtek már úgy, hogy a vakok egész oktatásrendszere nem egyéb szívetlenségnél. Ezek a jószívű emberek azok, akik legjobban kívánják a vakok oktatását, ha meggyőződnek etikai hatásáról.

A vakság is olyan, mit az életnek minden más baja, csapása; annál súlyosabban érezteti terheit, minél többet foglalkozunk vele. A megvakult ember sok mindennel együtt elveszti munkakörét s vele együtt ami életét kitölti, az élete célját. Törekvései elé gátként állt a vakság. A gátat megszüntetni nincs emberi hatalom, de áttemelni a vakot, hogy rajta túl egy új életet kezdjen, új tartalommal, új célokkal, új örömökkal, szóval újra emberivé tenni életét: ez igenis lehetséges. Lehetséges pedig az által, hogy megtanítjuk dolgozni. A munka anyagi eredménye tehát a kiképzés céljának csak a feje. A vak lelki szükségleteit maga a munka elégíti ki!

Hogy mennyire igaz ez, azt mi szakemberek se tapasztaltuk soha oly kifejezetten, mint most a háború vakjain. Mikor megérkeznek, leülnek az ágyuk szélére, arcukat tenyereikbe temetik, vagy megállanak s fásult közönnyel hallgatják a körülöttük történőket. Az egyik sír, a másik haragos, a harmadik imádkozik, a negyedik idegességében nem leli helyét. Legritkább aki normális

kedélyállapotban érkezik, aki saját erejéből igyekszik úrrá lenni helyzetén. Hívjuk őket szórakozni, foglalkozni, tanulni. A válasz elutasító, a megokolás is mindig egy és ugyanaz, csak a szavak mások. „Nem tudok, „nem akarok,” „sohse fogom hasznát venni,” „nem való nekem már semmi se.” Szép szóval, tréfával, csellel néhány nap múlva mégis csak hozzálátanak. Abba-abba hagyva, sóhajokkal kezdetben, de néhány hét múlva már tereferével s kéőbb, ha türelmetlenül is, de versengve folyik a munka. És a munkával lassanként visszatér sok-sok minden, ami elveszett: törődés önmagukkal, egészségükkel, más dolgaikkal, megjelennek a kérdések a jövőről, egymással megbarátkoznak, érdeklődni kezdenek szórakozások, zene iránt, lassankint hangot kap a jókedv is, szóval meghasad az új élet hajnala. A legbecsesebb érték bontakozik ki a megvakult számára, ember lesz belőle újra, a dolgozó társadalomba belekapcsolódó, a milliókkal összeolvadó, a milliókkal együtt örvendező, együtt síró, küzködő ember. És mi hozta meg ezt? A munka. Íme ez a kiképzés etikai célja.

(Gyakorlati oktatás.)

A kiképzés felölel minden munkakört, életpályát, mely a célok elérését lehetővé teszi. Szóljunk először az iparágakról.

Alig van kézművesség, amelyben vakok már ne próbálkoztak volna. Az olasz Gonelli márványba véste menyasszonyát, úgy, hogy mindenki felismerte. Az osztrák Kleinhans fába faragott Krisztusait hozzáértők műbecsűeknek mondják. A magyar Hertelendy zsebórákat javított és ártézikút-fúrógépét jó ideig mint legjobbat használták. Volt és van vak esztergályos, lakatos, drótozó, könyvkötő, játékszerszínáló, hajóépítő, nyomdász; van kereskedő, kereskedelmi utazó, de volt már vak levélhordó is. Egyik-másik külföldi intézetben ma is tanítják még az asztalos- és cipész-mesterségeket. A kiválóságok értek és érnek is el eredményeket a legkülönbözőbb ipari pályákon, de a tömegre nézve száz év tapasztalata mondhatni határozott irányba terelte a vakok ipari foglalkoztatását.

Nézzük az általános szempontokat, melyeknek mindenütt kell érvényesülniük, ahol vakok számára ipart választanak.

A főszempont a munka jövedelmezősége. Ezt pedig a cikkek jó, ízléses és gyors elkészítése biztosítja. A jószagot, az ízlést

eiső sorban a szem őrzi eilen. A gyorsaságot, az eszközök és anyagok gyors előteremtésében és alkalmazásában megint csak a szem segíti elő elsősorban. A szem bizonyosfokú helyettesítésére mind a három irányban képes ugyan a tapintóérzék és mozgásérzés, de pótolni azt megközelítően sem képesek. Olyan iparágakat kell tehát a vakok kezébe adnunk, amelyeknél a munka jó és ízléses elkészítésében, az eszközök gyors előteremtésében, meg a mozdulatok gyors irányításában minimális szerep jut a szemnek, illetve amelyeknél a bőr- és mozgásérzetek a látás legnagyobb fokú helyettesítésére képesek. Ezek pedig a sablonos, még pedig a ritmikus egymásutánban következő mozdulatokból álló sablonos munkák, melyeknél a jószágot, az ízlést nem a munkás szeme, hanem maga a sablon, a rendszer, az anyag, az eszközök állapítják meg; olyan munkák melyeknél a mozdulatok egymásból folyók, kevésbé változatosak, ahol kevés a szerszám, a mérés, az összehasonlítás, szimmetria, alakváltozás. Ilyen munkákban nélkülözheti a vak leginkább a szemet és a mások segítségét, egyedül ilyenekben közelítheti meg a látók produktivitását. Ezek az iparágak pedig a következők: a kefekötés, a fonások minden fajtája, a szék-, kosár-, gyékény-, szalma- és házicipő-fonás posztószélből; a különböző szövőmunkák, a durva kókuszláblőrőlőtől a finom háziszöttesig, posztóig, a seprőkészítés, kötél verés, a különböző női kézi munkák, mint a kötés (gépekkel is), horgolás, csipkeverés, hálókészítés, szőnyegcsomózás, a papírzacskó- és dobozkészítés, szivargyártás, végül a zongorahangolás és a masszázs. Ezen iparágak közül bármelyiknek nyithatunk műhelyt, katonáink számára, oktatásuk valamennyiben eredményes lesz, ha rendelkezünk a vakoknak megfelelő szerszámokkal és ami a legfontosabb, nem csak az iparágában, de a vakok oktatásában is képzett tanítómesterrel.

Választék iparágakban tehát van bőven. Megrövidül azonban a lista, ha alapul vesszük a normál vakok foglalkoztatása terén hazánkban tett tapasztalatokat, és úgy vizsgáljuk az iparokat, ahogy azok hazai viszonyaink közepette a vakok kezében érvényesülnek. És még kevesebb lesz a választék, ha azzal kombináljuk a kérdést., hogy hol, mily környezetben úzik majd katonáink iparukat, régi otthonukban-e, vagy közös ipartelegen. Ha haza mennek, vagy egy közös intézettől függetlenül akarnak érvényesülni, oly iparágat kell kezükbe adnunk, melyet szakfelügyelet nélkül ön-

állóan üzhetnek, melyhez a szükséges nyersanyagot a legkönnyebb módon, legolcsóbban szerezhetik be és melynek kész cikkeit vidéken legkönnyebben lehet értékesíteni. Ha közös ipartelepről van szó, kiterjeszkedhetünk oly munkákra is, amelyekben a vak állandóan mesterre, vagy látó segédmunkaerőre szorul.

A megvakult katonákról való gondoskodásban igen helyesen az az elv vezet, hogy helyeztessenek vissza övéik körébe. De kezdettől fogva bizonyos volt az is, hogy egy lényeges százalékuk a legkülönbözőbb okokból egy közös intézményben, vagy akörül kíván majd csoportosulni. Ezek figyelembevételével vezettük be eddig a kosárfonást, kefekötést, zongorahangolást, masszázst, a szőnyegcsomózást és a nádszékfonást.

A legnagyobb önállóságra a kosár- és székfonásban, a zongorahangolásban és masszázsban tesznek szert a vakok.

A képzett vak *kosárfonó*, aki nem csak egyszerű gazdasági kosarakat készít, hanem mindenféle vesszőmunkát vállal, állandó, biztos jövedelemre számíthat. Fűz vessző az országban mindenütt terem, könnyen termelhető és kosárarú mindenütt kell. A kosárfonást 31 katona tanulja, eddig hétféle típust készítenek, az eddig elért legnagyobb munkadíj havi 25 korona.

A *székfonás* könnyű, de csak szezonmunka, mely állandó jövedelmet nem biztosít. Két katonánk tanulta meg a kosárfonás, illetve gépírás mellett mellékfoglalkozásként. Mint tanulók eddig havi 10 korona munkadíjat értek el.

A *zongorahangolás* hazánkban a vakok a legjövedelmezőbb iparága. Kár, hogy oly szigorú föltétele a jó zenei hallás s így eddig csak hárman tanulhatják, kik előkészítéskép most a szükséges zenei ismereteket sajátítják el.

A *masszázst* öt katonánk tanulja. Mint tanulók napi egy korona munkadíjat kapnak. Állandó alkalmazásukról, reméljük, nagy gyógyintézeteink gondoskodnak majd.

Ha közös ipartelepről van szó, az első hely a jövedelmező *kefekötésé*, mert az anyag kikészítéséről, az árúk tetszetős külsejéről, értékesítéséről itt látó segéd munkások gondoskodhatnak. De üzheti a vak otthonában is, ha kikészített anyaggal dolgozik és családtagjai némileg segítségére vannak. 39 katona tanulja a kefekötést eddig 11-féle típust készítenek, elért havi keresetük eddig 24 korona.

Mint mellékiparagat fölvevük még a *szőnyegcsomózást*. Gyorsan elsajátítható, tiszta és szép, de kevésbé jövedelmező kézimunka, családtagok segítségével otthon is űzhető. Olyanok tanulják, kiknek másirányú főfoglalkozásuk mellett hasznot hozó mellékfoglalkozásra lesz szükségük. Négy katona sajátította el, ízléses szmirnaszőnyegeket készítenek, elért havi keresetük 9 korona.

A vakság senkit nem akadályoz egy kisebbszerű *üzlet vezetésében*. Jelenleg egy katonánk részesül ilyirányú tanításban. Minden intelligensebb vak iparosnak csak ajánlható, hogy készített iparcikkeit más rokoncikkkel kiegészítve maga árusítsa. Ezért az intézet módot akar nyújtani katonáinknak árusítói gyakorlat szerzésére is.

Iparáguk megválasztását teljesen nem bízhatjuk katonáinkra, mert nem ismerik saját és általában a vakok képességeit. Akadt már olyan is, aki betűszedő akart lenni. Figyelembe vesszük hajlamaikat, aztán családi állapotuk, előbbi foglalkozásuk, életkoruk és iskolai előképzettségük szerint irányítjuk őket pályaválasztásukban. Kezdetől fogva az a szándék vezetett, hogy azokat, akik előreláthatóan hazamennek majd, az önállóan leginkább űzhető kosárfonás felé tereljük, de sajnos kevés eredménnyel. Az egyéni hajlamokat nem lehet félretolni, csalogatja őket a kefekötésben elérhető gyorsabb eredmény s aztán egymás vonzó hatása alatt is állanak, ami tetézi a nehézségeket.

A munkaidő intézetünkben napi 7 óra. Ha ezt bővítenők, de különösen, ha az oktatás nem kívánná meg a munkatípusok gyakori változtatását, a keresetek már most is lényegesen fokozhatók volnának.

(Az ipari képzés időtartama.)

Sokat tárgyalt kérdés, hogy mennyi idő alatt sajátítják el katonáink mesterségüket teljesen. Érdemes ezzel behatóbban foglalkozni.

Régi meggyökeresedett hit, hogy egy érzékszerv hiánya tökéletesítőleg hat a többire. Griesbach elsassi professzor Uthhoff és mások a vakokon és velük egyidőben érzékűeken alkalmazott mérések ezreivel mutatták ki, hogy ez tévedés, mert a vakok hallás-, tapintás-, szaglás-, és ízlésérzetküszöbei, vagyis azok a minimális ingerek,

melyekre érzet keletkezik, nem kisebbek az érzékű ember érzetküszöbeinél. A fiziológusok számadatai a tiflópedagógusok régi tapasztalatait megerősítették. Amit a vak ujjával produkál, az ugyanis nem a tapintószervek tökéletességének, hanem a ráutaltságból származó gyakorlat kérdése, amire az érzékű ember ujjai is képesek megfelelő gyakorlat után. Sohasem igazolták ezt oly tömegesen és meggyőzően, mint ép most megvakult katonáink. Közönséges földművésemberek megtanulják néhány hónap alatt a vakok pontírásának olvasását. De volt fiatalemberünk, aki két hét alatt megtanulta. Vagy talán szemük elvesztésével máról-hónapra tökéletesedett volna ennyire tapintásuk? Nem. Itt a képesség meg volt eddig is, csak a ráutaltság hiányzott. Mihelyt ez bekövetkezett, a lelki energia kényszerítette a képességet az érvényesülésre. A vakok intézeteibe járnak gyengélátású gyerekek, akik képesek szemükkel is olvasni a pontírást, de mert nem engedik meg nekik, mert ki-mélniök kell szemüket, tehát kézzel olvasnak ők is.

A szemet a vaknál nemcsak a tapintás pótolja. Ép akkora szerep jut a mozgásérzeteknek is, amelyekkel a vonalak, pontok egymástól való távolságát és irányát, alakokat, a mozgást végző kezek helyzetét határozza meg a vak. A mozgási érzetek megfigyelését a látó ember elhanyagolja. Hogy két pont egymástól miyi távolságra van, hogy egy kosárnak milyen az alakja, hogy a zongora oktávái, billentyűi hol vannak, ebben bennünket villámgyorsan tájékoztat a szem. A vaknak itt izomérzését kell igénybe vennie s ennek tökéletessége ép oly kevésbé jelentkezik együtt a vak-sággal, mint a jó tapintás.

A vakok oktatása nem is törekedhetik az érzékszervek fiziológiai értelemben vett élesítésére, csak alkalmazásuk módjának tökéletesítésére, gyakorlására. Alkalmazási mód, gyakorlás! Ezek a vakok oktatásának varázskövei, ezekkel ejti bámulatba az iskolázott vak a laikust. De éppen mert nem képességről, hanem gyakorlásról van szó, idő kell hozzá.

A megvakult produktív munkálkodása közben a tapintási és izomérzetek alapján temérdek új képzetet, fogalmat szerez s így fantáziája új elemekre épül, átalakul. Emlékezésének is a múlthoz viszonyítva sokkal fontosabb szerep jut minden ténykedésében. Ezekről már bővebben itt nem szólok csak annyit, hogy ezek iskolázásának is a gyakorlás, az idő a mestere.

Mikor katonáink oktatása megkezdődött, a dolgokban kevésbé járatosak jóakarattól eltekintve néhány hónap alatt akarták őket iparilag kiképeztetni, minthogy külföldről vett információk szerint ez lehetséges. Azóta beigazolódott, hogy az információk téves értelmezésen alapultak s a most már tíz hónap óta folyó oktatás is igazolta szakembereink két-három évre tervezett kiképzési idejének szükségességét. A szakemberek álláspontját a fent elmondottak magyarázzák. A kosárfonásban két és fél év, a kefekötésben másfél év, a hangolásban, beleértve a szükséges zenei képzettség megszerzését is, legalább két év, a masszázásban rendszeres elméleti és gyakorlati tanítás mellett nyolc-tíz hónap szükséges a kiképzésre, míg a szőnyegcsomózás és a székfonás megtanulására három-négy hónap elegendő.

Ennyit iparosaink műhelyoktatásáról. Nézzük most elméleti oktatásukat.

(Elméleti oktatás.)

Valamennyi iparos a műhelyoktatás mellett iskolát is látogat, melynek célja az írás, olvasás megtanulása, valamint az iparüzés adminisztrálásához szükséges ismeretek elsajátítása.

A látókkal való levelezés céljára mindenki által olvasható *latinbetűs írásokat* tanulnak. Eleinte szokott régi kézírásokat használnak legszívesebben. Megnyugtatóan hat rájuk, hogy a vaksággal nem vették el írástudásukat. Egy katonával semmiképp nem tudtuk elhítenni, hogy ő képes dolgozni, nem is fogott hozzá semmihez. Csak mikor leírta a nevét s egy a szobába belépő idegen elolvasta, akkor élénkült meg az arca s azonnal munkához fogott. Írásra egy létraszerű fémsorvezetőt használnak, melyet a papírra helyezve alkalmaznak. A balkéz mutatóujjával kísérik a ceruza hegyét, hogy a betűk össze ne kuszálódjanak. Ugyanezt a szolgálatot teszi a külön e célra készített domború vonalakkal ellátott papír, melyen a vonalakat magából a papírból gép préselte ki domborra. A normálkézírás azonban — sajnos — az önellenőrzés hiánya következtében idővel olvashatlanná válik, ezért már most gondoskodunk pótlásáról a Klein-féle szűrt írással ólomtípusok alján a típusba beforrasztott apró tűkkel vannak kirakva a betűformák, melyeket egy sorvezető csatornájába egymás mellé

szúrunk. A tűk a papíron át alul egy nemezpárnába hatolnak s a papír alsó oldalán írás származik. A szúrtírás betűi domborúak ugyan, de a gyermekvakok is csak nehézségekkel olvassák. A munkától eldurvult kezű iparosnak pedig egyáltalában le kell mondania olvasásukról. A harmadik latinbetűs írásrendszer a Hebold-féle írás. Lényege egy rostélyszerű fémvonalzó, egymás mellé sorakozó ablakocskákkal az egyes betűk számára. A betűk formálásában az ablakkeretek oldalában és a ceruza hegyével jól érezhető bemetszések nyújtanak támaszt.

Katonáink 27 százaléka analfabéta. Ők a szúrtírást használják, iskolázott katonáink néhány hónap alatt mind a három fajta latinbetűs írást elsajátítják.

Ezek az írások azonban, mint látjuk csak az épérzékűekkel való írásos érintkezést szolgálják. Az az írás, amelyet a vakok maguk is el tudnak olvasni, amely tehát az irodalomhoz, az önálló művelődéshez nyitja meg számokra az utat, az a pont írás. Összes könyveik, kottáik, újságjaik az egész világon pontírásban jelennek meg, belőlük hazánkban is- több ezerkötetes Könyvtárak állnak rendelkezésre. A pontírásra az a tény vezetett, hogy a tapintó kéz a domború pontok egymáshoz való helyzetét könnyebben, gyorsabban határozza meg, mint a kiemelkedő vonalak alakját, azaz a domború normálbetűket. A betűk pontrendszere a francia Braille Lajos találmánya. Lényege hat domború pont, mely hatvanötféle variációban helyezhető el. Minden variáció más és más betűnek, jelnek felel meg. A pontokat árszerű pontozóval domborítják ki a papíron a brailletábla kis ablakformájú sablonaiban. Ez a brailleírás. A könyveket természetesen gépek sajtolják.

Az a törekvésünk, hogy katonáink közül minél többen sajátítsák el a zseniális vak ifjú száz éves találmányát, a braillet. De sajnos ez sok esetben meghiúsul. Katonáink nehezen ismerik fel a pontírás értékét. Abból indulnak ki, hogy a látó emberek nem tudják elolvasni. Hogy a vakra nézve braille nélkül nincs önálló szellemi élet, hogy nélküle még csak egy följegyzést sem tehet saját használatára, annak a mi egyszerű földművesemberünk nem tulajdonít fontosságot. Ritkább esetben azért húzódnak tőle, mert remélik, hogy még visszanyerik látásukat s így nem lesz reá szükségük. Ettől a reménytől pedig nem lehet őket megfosztani. A pontírás tapintását igen megnehezíti az iskolázással párhuzamosan

folyó ipari képzés. A műhelyekben ugyanis a kezek bőre eldurvult és az olvasást meglassítja és türelmetlenségre vezet.

Hogy gyorsítsuk a haladást, katonáink számára a normálvakoknál nem használt speciális eszközöket készítettünk. A kezdők számára famodelleket, melyek nagyban ábrázolják a braille elemeit, a pontok elhelyezését és az írotáblát; a haladók számára pedig gyakorlólapsorozatot készítettünk az abc-könyv helyett, melyeken impregnálással ellentállóbbakká tettük a pontokat. Csak így tudtuk elérni, hogy katonáink 47 százaléka tanulja a braillet. Eddig 22 sajtótította el, köztük volt analfabéta is. Az intelligensebbek nagy ambícióval tanulják, különösen a hangolok és a zenészek, akik tanulmányaikban a braille-zenehangjegyeket nem nélkülözhetik, továbbá a masszörök, kik szükséges följegyzéseiket végzik brailleban. Többen megtanulták a pontgyorsírógépek kezelését is, melyeken a normálkézírás gyorsaságáig fokozható a pontírás. írni olvasni mindenki saját anyanyelvén tanulhat. Vannak akik két, sőt három nyelven írják, és- olvassák a braillet. Az, iskolai tanfolyamokat végzettek braillekönyvtárainkat használják. De készült már katonáink számára sajtó útján is két pontnyomású könyv. Az egyik: „A nagy hábonú anekdotakincse” Nagy- Endrétől.

A *számolásban* a vakokra nézve annyira fontos szóbeli számolási készség fejlesztésére törekszünk. Az érzékelhető típusú számoló táblák használatát csak az intelligensebbekkel ismertetjük meg. Különös gondot fordítunk a pénzek felismerésére és a mértékek használatára. Az ércpénzeket nagyságuk, vastagságuk, súlyuk és recézett vagy sima szélük után ismerik meg a vakok. A bankók megismerésére a papír nagysága és minősége vezeti őket. Ércpénzeket már néhány gyakorlás után számlálnak, a bankók megismerése nagyobb gyakorlatot kíván. A zsebóra használatát is megtanulják a vakok. Domború számlapú vagy ütőórák fölöslegek. Egyszerű üvegnélküli zseborákon a mutatók helyzete után tapogatással pontosan tájékozódnak katonáink az időről.

(Áttekintés a legénység elméleti oktatásáról).

Az oktatás tárgyai	Hányan tanulják ?	A tanulók közül hányan sajátították el ?
Latinbetűs írások :		
Normálkézírás	33	29
Klein-féle szúrtírás	53	22
Hebold-írás	1	4
Írás Remington-féle írógépen	—	2
Braille :		
Írás és olvasás	25	22
Írás Picht-féle gyorsírógépen	3	4
Számolás :	88	
Zene, zongorahangolás :		
Zongora	5	—
Hegedű	5	—
Klarinét, tárogató	2	—
Zeneelmélet, összhangzattan	5	—
Braille-hangjegyek írása és olvasása	5	—
Masszás :		
Anatómia	5	—

A katonák szórakozásból többféle kisebb hangszeren játszanak. Szórakoztató játékaik: dominó, sakk, kártya, vár-, malomkocka- és tekejátékok. Naponta fölolvadásokat hallgatnak.

(A zene.)

Szóljunk most a zenéről. Egy érzékszerv hiánya tökéletesebbé teszi a többit. Erre a már említett téves hitre vezethető vissza, hogy a nagyközönség minden vakban kész zenei tehetséget lát. Hogy ez mennyire másként van, ennek fejtegetése nagyon messze vezetne. Röviden tehát csak annyit, hogy a zenei tehetségek száma tekintetében a vakok és érzékűek között nincs különbség. Kétségtelen, hogy a legtöbb vak szereti a zenét, hallgatni is, művelni is. Katonáink, akik sohse muzsikáltak, hangszereket kérnek és kapnak is. Az intézet határozott törekvése, hogy valamennyien játsszanak valamely kisebb hangszeren szórakozásból. De muzsikussá csak kivételes esetekben képezünk ki megvakult katonát, mert biztos megélhetést a zenéből csak jó muzsikus remélhet, míg

a tehetségtelen kontár csak alamizsnafillérekre számíthat. Hogy valakiből jó muzsikus legyen, annak tehetségesnek, szorgalmasnak és fiatalnak kell lennie. Aki a húszéves koron túl kezd zenét tanulni, már alig viheti sokra. Kurtakorcsmákban, kéteshírű helyeken, mulatozók kénye-kedvének kitéve pedig senki sem akarja tudni megvakult harcosainkat. Ép ezért az intézet a zenei pályára való irányításban óvatos. Eddig hivatásszerűen csak ketten tanulnak zenét. Az egyik, aki azelőtt is hivatásos muzsikus volt, hegedűt, a másik, egy intelligens fiatalember, zongorát tanul.

(Gépirás.)

Vakok intézeteiben, ritkábban más irodákban is alkalmaznak vak gépirókat, telefonkezelőket. Amerikában néhány év előtt egy nagy gépiróverseny első és harmadik díját vakok nyerték. Ugyanakkor Budapesten is egy versenyen vak nyerte az első díjat. Másolásra természetesen nem alkalmazhatók, de diktálás, vagy diktáfon után, avagy önállóan fogalmazva ép úgy dolgoznak, mint a látók. A fogalmazásban segítőeszközük a pontgyorsírógép. Katonáink közül eddig hárman sajátították el a gépirást, köztük egy élethivatásszerű céllal. A vakok normális írógépeket használnak, melyeken a skála minden tizedik betűhelye domborúan van jelezve. A telefonkapcsolásban való oktatást programmba vettük.

(A tiszték tanfolyama.)

Végül szólnom kell még az intézet külön tiszti tanfolyamáról. Első hallgatója, aki a polgári életben gyakorlóügyvéd, elsajátította a braillet, a pontgyorsírást és az irodai gépirást; gyakorolta a normálkézírás és tájékozódást szerzett a vakoknak az irodai adminisztrációban és irattárkezelésben követett különleges eljárásairól. Most otthon irodáját vezeti. Megfigyelései szerint a vakság korábbi munkagyorsaságát egy nyolcadára csökkentette. Lassú, de állandó haladást tapasztal. A második hallgató a vakok oktatására készül elő. Tanulmányi idejét a minisztérium kedvezményesen két évben állapította meg. A harmadik hallgató egyelőre a művelt vakoknak szükséges alapismereteket, az írás-olvasási módokat saját-

titja el, és zenét tanul, A tisztek tanfolyamáról az alábbi táblázat nyújt áttekintést:

Az oktatás tárgyai	Hányan tanulják ?	Hányan sajátították el ?
Latinhetős írások :		
Normalkézírás	—	3
Klein-féle szúrtírás	—	1
Hebold-féle írás	—	1
Írás Remington-féle írógépen	1	2
Braille :		
Írás és olvasás	—	3
Írás a Picht-féle gyorsírógépen	—	3
Zongora :	2	—
Pedagógia :		
Az általános pedagógia összes tárgyai	1	—
A vakok nevelés-oktatásának összes tárgyai		

Íme ily keretekben folyik most katonáink oktatása. A keretek nem véglegesek, nem befejezettek. Az intézet alkalmazkodik kinek-kinek az egyéniségéhez és ha nem lehetséges az intézetben, úgy az intézeten kívül is minden a háborúban megvakult katonát abban az irányban oktat, képez, melyben keresetképpessé válhat, melyben jövő boldogulását, lelki nyugalmaát megtalálhatja.

Statisztikai adatok

az 1915. évben oktatásban részesüli 1 00 megvakult katonáról.

(A tisztek számát * jelzi.)

II.

Mely csapattestekből valók?

Hadsereg :		Honvédség :		
Az	1. gyalogezredből	1	Az 1. honvédgyalogezredből	1
	2.	2	2.	3
	5.	1	5.	2
	6.	1	6.	1
	12.	2	7.	3
	16.	1	9.	2
	19.	2	10.	1
	23.	1	11.	3
	26.	1	12.	1
	29.	{2	14.	1
		{1	15.	2
	32.	2	16.	2
	33.	2	17.	1
	37.	1	18.	1
	38.	1	19.	4
	39.	1	21.	2
	43.	1	22.	2
	44.	1*	23.	2
	52.	1	24.	2
	61.	2	27.	1
	62.	2	28.	1
	63.	{2	29.	4
		{1*	30.	3
	64.	1	31.	1
	65.	1	32.	1
	66.	1	A 7. huszárezredből	1
	67.	2	A 28. sz. hadosztálykonyhától	1
	68.	2		
	71.	3		
	76.	1		
	82.	1		
	85.	2		
	100.	1		
	101.	1		
	Lovastestőrészadből	1		
	Utászászlóaljából	1		
	6. huszárezredből	1		
	<hr/>			
	összesen 51		<hr/>	összesen 49

Mely vármegyéből valók?

Vár- megyék:	Hány született a megyé- ben?	Hány lakik a megyé- ben?	Vár- megyék:	Hány született a megyé- ben?	Hány lakik a megyé- ben?
Budapest	3	7	Nyitra	1	1
Aisó-Fehér	2	2	Pest-Pilis-Solt-Kiskún	5	4
Arad	5	3	Pozsony	1	1
Bács-Bodrog	4	5	Sáros	1	2
Baranya	5	5	Somogy	1*	1*
Bars	3	2	Sopron	1	1
Békés	1	1	Szabolcs	3	3
Beszterce-Naszód	1	1	Szatmár	2	1
Bihar	2	3	Szepes	2	3
Brassó	1	1	Szilágy	1	1
Csongrád	2	2	Szolnok-Doboka	{2 1*	{2 1*
Esztergom	—	1	Temes	3	4
Gömör és Kis-Hont	2	1	Torontál	{5 1*	{5 1*
Háromszék	1	1	Trencsén	4	3
Heves	1	1	Túrócz	1	1
Hont	1	—	Udvarhely	4	3
Hunyad	2	2	Ung	1	2
Jász-Nagykún-Szolnok	7	5	Vas	1	1
Kolozs	1	1	Veszprém	3	3
Komárom	1	1	Zemplén	1	1
Krassó-Szörény	1	1	Belovármegye (Hor- vátország)	2	2
Máramaros	2	1	Szilézia (Ausztria)	2	—
Maros-Torda	1	2			
Nagy-Küküllő	1	2			
Nógrád	1	2			
				össz: 100	100

Vallásuk szerint:

Róm. kat.	{ 54 1*	Ev. ref.	8
Gör. kat.	{ 14 1*	Ág. h. ev.	7
Gör. kel.	13	Unitárius	1
		Izraelita	1*
		össz: 100	

Anyanyelvük szerint :

Magyar	{ 50	Német	7
	2*	Horvát	3
Román	{ 17	Rutén	3
	1*	Szerb	2
Tót	15		
		össz: 100	
	Magyarul beszél	{ 70	
		3*	
	Magyarul nem beszél	27	

Mikor és hol vakultak meg ?

Idő :	A szerb harc téren	Az orosz harc téren	Az olasz harc téren	Kórházban betegségben	Ismeretlen
1914. augusztus	—	2	—	—	—
szeptember	3	{5	—	—	—
		{1*	—	—	—
október	3	6	—	—	—
november	2	7	—	—	—
december	1	12	—	1	—
1915. január	—	4	—	—	—
február	1	—	—	1	—
március	1*	8	—	1	—
április	1	5	—	—	—
május	—	8	—	1	—
június	—	5	{1	—	—
			{1*	—	—
július	—	2	—	1	—
augusztus	—	4	4	—	—
szeptember	—	3	—	—	—
október	—	3	—	—	—
Ismeretlen	—	—	—	—	1
	össz: 12	76	6	5	1

Mi okozta megvakulásukat ?

Gyalogsági vagy gépfegyvergolyó	{47	esetben
	2*	
Srapnelgolyó vagy-szilánk	26	"
Gránát- (ágyú-, kézi, vagy fegyvergránát-) szilánk, vagy, gránátrobbanásból származó idegentestek	13	"
Aknarobbanás	1	"
Szemidegsorvadás, és agybántalmak	6	"
Tífusz, vagy más belsőbetegségek	4	"
Ismeretlen	1*	"

össz: 100 esetben

Látásmaradványuk:

Egyik szem ép, másikon csökkent a látás	1
Ujjakat számlál 200 cm-ről	1
" " 100 " 	2
" " 50 " 	1
" " 30 " 	3
" " 20 " 	2
" " 10 " 	1
Nagyobb tárgyak körvonalait képes megfigyelni	1
Világosságot (fényt) érez	14
Teljesen vak	70
Látásállapota ismeretlen	3*
	<hr/>
	össz: 100

A vakság mellett származott más fogyatékoságaik:

Idegzavarok, vagy idegbántalmak	8	esetben
Csökkent emlékezés	7	"
Gyengült hallás	4	"
Megszűnt szagérvés	14	"
	1*	"
Csökkent ízérvés	3	"
Helyi érzéketlenség a bőrön	2	"
Csonkulások:		
bal lábfej	1	"
mind a két láb térdén alúl	1	"
bal kéz mutatóujj	1	"
bal kéz három középső ujj	1	"
Merevedések, bénulások:		
bal lábszár	1	"
a jobb kéz összes ujjai	1	"
a jobb kéz két ujj	1	"
a jobb kéz középső ujj	1	"
Arcdeformáció	1	"
Nagyfokú rekedtség	1	"
A vakságon kívül más fogyatékoság nincs	51	"
	<hr/>	
	össz: 100	esetben

Családi állapotuk :

Nőtlen, gyermektelen	{ 36
„ 1 gyermekkel	2*
Özvegy, gyermektelen	1
„ 1 gyermekkel	1
Nős, gyermektelen	7
„ „ elvált	1
„ 1 gyermekkel	{ 12
„ 2 gyermekkel	1*
„ 3 gyermekkel	18
„ 4 gyermekkel	7
„ 5 gyermekkel	10
	2
	<hr/>
	össz: 100

Iskolai végzettségük :

Analfabeta	27
Csak elemi iskolába járt	62
Elemi iskolát és egyéves gépészeti tanfolyamot végzett . . .	1
„ „ „ két évfolyamú földmives iskolát végzett . . .	1
„ „ „ háromévfolyamú kertészeti iskolát végzett . . .	1
A polg. isk. II. osztályát végezte	1
„ „ IV. „ „	2
A gimnázium III. osztályát és egyévfolyamú szakipariskolát végzett	1
A gimnázium IV. osztályát és a felső építőipariskola II. év- folyamát végezte	1
Kereskedelmi iskolai érettségit tett	1*
Erdőmérnöki főiskolát végzett	1*
A tudomány egyetem jogkarát végezte és ügyvédi vizsgát tett	1*
	<hr/>
	össz: 100

Előbbi foglalkozásuk:

Földmives	65	Molnár	1
Gazdasági gyakornok	1	Ács	1
Erdőőr	1	Cipész	2
Kertész	1	Csizinadia	1
Kertimunkás	1	Szabó	3
Gyári munkás	3	Asztalos	1
Tejcsarnokmunkás	1	Bányász	1
Kocsis	1	Zenész	1
Állami útkaparó	2	Festő	1
Lakatos	1	Felsőipariskolai tanuló	1
Géplakatos	1	Főiskolai hallgató	1*
Jasztergályos	1	Magántisztviselő	1
Villamos szerelő	2	Magántisztviselő	1*
Gáz- és vízvezeték-szerelő	1	Ügyvéd	1*
Gépkocsivezető	1		össz. 103

Milyen új foglalkozási ágakra (életpályákra) készülnek elő?

Kosárfonó	30
„ és székfonó	1
„ és üzleti árúsító	1
Kefekötő	43
Masszálo	5
Szőnyegcsomózó	2
Üzleti árúsító	1
Zongorahangoló	3
Gépiró és székfonó	1
Zenész, zongorázó	1
„ hegedűs	1
Gazdálkodó	1*
Vakok oktatására készül elő	1*
Ügyvédi gyakorlatát folytatja	1*
Foglalkozást még nem választott	8

Össz. 100

A háborúban megvakult katonák jövő sorsa.

III.

(A Grósz-féle pályázatok.)

Hogyan gondoskodjunk a háborúban megvakult katonáink jövőjéről ?

Mintegy harminc véleményt olvastunk erre vonatkozóan, melyeket Grósz Emil dr. egyetemi tanár közölt, mint az általa ily címen kiírt pályázatra beérkezett munkákat. A pályázatok túlnyomó része laikusoktól származik. Szívesen olvastuk Írásaikat mert meleg érzésből fakadtak s újból beigazolták, hogy a háború nyomorúságai között alig vetődött föl kérdés, mely mélyebben járta volna át a lelkeket, mint sötétben maradt harcosaink sorsa. De ötleteik eredetisége frissiséget is hozott a mozgalomba. Igazán értékeset természetesen csak a szakemberek pályázatai nyújthattak, kik ismerik a vakokat, lelki életüket, képességeiket, az életben való érvényesülésüket, szóval akiknek megvan az áttekintésük az az egész terület fölött. A kartársaknak azonban csak a normálvakok között szerzett tapasztalatok állottak rendelkezésre, azokat alkalmazták katonáinkra. Egyedül egy németországi kartárs érvényesíthette a háború vakjai között szerzett tapasztalatait. De ép ő szól legkevesebbet a jövőjükéről. Lehet, hogy szándékosan tette, azon az okon, hogy a mi katonáink és a mi viszonyaink úgyis mások.

(Különbség a normálvakok és a háború vakjai között.)

Való tény, hogy lényegében a helyzet ugyanaz a megvakult katonáknál, mint a normálvakoknál. Hisz itt is. ott is vakokról van szó. De a részletekben már olyan nagyok az eltérések, hogy

a katonák jövőjét nem alakíthatjuk ki mostani lelki állapotuk és összes viszonyaik tanulmányozása nélkül.

A normálvakok intézeteiben szegény gyermekek keresnek menedéket, akiket a célnak megfelelően nevelhetünk, vagy sorsújtotta, túlnyomórészt ifjú emberek keresnek támaszt, jövőt, akik úgy hajlanak ahogy a formák engedik. A harcterekről azonban befejezett nevelésű, többnyire családos emberek jönnek, akiket nem a saját egyéni sorsuk, hanem milliók közös sorsa fosztott meg látásuktól, akiknek ezalapon igényeik vannak — és joggal —, akik maguk akarják megszabni mostani életük és jövőjük kereteit. A kérdés súlypontja tehát ott van, hogy a *n o r m á l v a k o k j ö v ő j é t* mi irányítjuk, a *m e g v a k u l t k a t o n á k j ö v ő j é n e k* kialakításában azonban maguk a katonák kívánják a vezető szót. Itt kezd bonyolódni a kérdés már most oktatásuknál, itt kezdődnek a nehézségek, melyek kihatnak a jövőre, melyeket anélkül, hogy magukkal a megvakult harcosokkal közvetlenül ne foglalkoznánk, megoldani nem lehet.

Hogy hogyan gondoskodjunk a háború vakjairól ? Feleletül a M. Kir. Rokkantügyi Hivatal Vakok intézetében, a katonák gyakorlati és elméleti oktatása közben egy esztendőn át szerzett tapasztalataim alapján kialakult nézeteimet akarom előadni. Jól tudom, nem fogom kimeríteni a kérdést Napirenden marad az mindvégig, míg megvakult katonák lesznek. De úgy vélem, a a sokfelé elágazó kérdés megoldásához hasznos anyaggal hozzájárulhatok — s ez a célom.

(Életpályák.)

Hogy a vak életébe csak a munka hozhat tartalmat, elégedettséget, azt ma már mindenki tudja. Az első kérdés tehát az, hogy ki mit dolgozzék?

(A munkás osztályhoz tartozók foglalkozásai.)

A rokkantak iskolájának általános elve, hogy hacsak lehetséges, folytassa ki-ki a régi foglalkozását. Helyes elv. Mi is fogantatosítani akartuk. Hat esetben lehetett róla szó. Egy ügyvéd meg egy zenész meg is maradt pályáján, de a négy iparos, két ci-

pész, egy csizmadia, meg egy asztalos, nem volt hajlandó folytatni régi mesterségét. Hiába hivatkoztunk arra, hogy ezeket a mesterségeket olyanok is űzik, akik sohasem láttak, hogy a vakok budapesti intézetében régen tanították a cipészetet, másutt még most is, ok csak a fejüket csóválták. „Nem olyan mesterség az kérem.” „Nem voltam én foltozóvarga, fuser ezután se leszek!” „Félreverném a szeget — mondja az asztalos — s tessék elgondolni, hogy fájna az nekem, ha nem látnám, hogy egyenes-e a deszka.” Egy áccsal méhkaptárba való kereteket akartunk csináltatni. Azelőtt is csinálta. Most is sikerült első próbára, de soká készült el vele. Otthagyta a gyalupadot, inkább kosarat fon. Ezen nem tudja úgy megmérni a vak-ság hátrányait, mert sohasem csinálta. Ez megnyugtatja, az felizgatta. Valamennyi esetben tehát a mesterség hiúsága és az attól való félelem volt a vonakodás oka, hogy állandóan kell majd érezniök csapásukat. Nem mondtunk még le róla, de megingott a reményünk hogy megtudják őket barátkoztatni régi mesterségükkel. Tehát más, új, jövedelmező, önállóan, illetve minimális segítséggel űzhető iparágakat kell adnunk katonáinknak. Eszempontról elsősorban állanak a vakok összes iparágai között: a kosárfonás, kefekötés, zongorahangolás és a masszázs. Mind a négyet tanítja intézetünk.

A *kosárfonásban* teljesen kiképzett normálvak férfiaink keresete, ha állandóan dolgoznak, havi 80—100 korona. (Meg kell jegyezni, hogy a normálvakok kereseti viszonyaira vonatkozó összes adatokat a Vakokat Gyámolító Országos Egyesület volt szíves rendelkezésemre bocsátani.) Fűzvessző az országban mindenütt terem, maga a vak is termelhet hozzátartozói segítségével. A mi egyik vesszőszállítónk szintén egy nyitramegyei vak kosárfonómester. Kosárárúkbán az évi behozatalunk 1913-ban 1,233,135 koronára rúgott. A vidéken dolgozó vakok mind otthon étékesítik készítményeiket.

A teljesen kiképzett vak férfi *kefekötők* havi keresete 80—100 korona. Budapesten négy önálló vak kefekötő mester több vak és látó segéddel dolgozik. Valamennyi kefeüzletet is tart fenn műhelye mellett. Ezek jövedelme természetesen jóval magasabb. Az egyik szegényesen kezdte, most jómódú. Kefeárúkbán az évi behozatalunk 1913-ban 2,757,850 korona volt.

A *zongorahangolás* hazánkban a vakok egyik legjövödelmezőbb iparága. Huszonhárom önállóan dolgozóról van tudomásunk. Tizenhárom a fővárosban lakik, átlagos keresetük havi 200 korona. Igen jó mellékjövödelmük a zongoraközvetítés, mely egyik másiknak megduplázza ipari keresetét. A fővárosiak jórészt zongoratermek, zeneakadémiák állandó alkalmazottjai.

A *masszázs* mint vakok ipara Japánból előbb Amerikába került s onnan hozzánk. Elszórtan egész Európában találunk vak masszöröket, de rendszeresen csak Belgiumban és Franciaországban üzik. Nálunk a masszázsnak nem bír lábra kapni. Kár mert minden tekintetben elsőrendű foglalkozás vakoknak. Idegbeteg páciensek mellé nem valók vakok, de lelkiismeretes jó munkájuk hamar legyőzné a közönség előítéletét. Az a nézetem, hogy minden nagyobb gyógyítóintézet, mely több masszálót alkalmaz, foglalkoztathatna közöttük egy vakot is. Brüsszelben, az önálló vakok egyesülete külön rendelőiermet tart fenn, mely jól prosperál. Nálunk csak a háború hozott munkát az eddig kiképzett hét normálvak masszörnek. Kezdőfizetésük havi 40 korona és teljes ellátás volt, azóta emelkedett. Hármukat a Vöröskereszt hadiékítményes éremmel és díszoklevéllel tüntette ki. Ha gyógyítóintézményeink biztosítják alkalmazásukat, annyi katonára képezhető ki a masszázsban, ahányat csak el tudunk helyezni.

Két katonánk megtanulta még a szélfonást és kettő üzi a szőnyegcsomózást is mellékfoglalkozásként. A *szélfonásnak* csak nagyobb városban biztosítható annyira-amennyire állandó munka. Ha lesznek közös ipartelepen dolgozó katonáink, azok számára tartható fenn mint főfoglalkozás, akik nehezebb munkát nem képesek végezni. A kiképzett normálvak szélfonók keresete havi 35—45 korona.

Valamiféle kézimunkára üres óráikban időtöltő foglalkozásként szükségük volna a szellemi pályákon működő vak egyéneknek is a lélekre kellemesen ható változatosság okából. Mint ilyen talán első helyen áll az igen hamar elsajátítható *szőnyegcsomózás*. Kevésbé jövödelmező, de tiszta és szép munka. A legújabb iparágunk a *kötélverés*, mely most indul meg.

További iparágak bevezetése még most nem látszik szükségesnek. A más kézművességekkel való kísérletezés meg lesz könnyítve akkor, ha végleg eldőlt, hogy kik maradnak egy közös intézmény kötelékében, akkorra talán már megfelelő tanítómesterekről is lehet gondoskodni.

Ha addig is újabb foglalkozásokra gondolnánk, leginkább figyelmek érdemelnek a *gyári részletmunkák*. Papír-, dohány-, fém-, selyemgyárakban akárhány csak néhány fogásból áll. Ilyesmi volna az otthon üzhető *gombkészítés* is egyszerű kézigépen, meg a *könyvfűzés*. A rokkant kérdés ezeket már több helyen felvetette és említik a Grosz-féle pályázatok is. Azokat lehetne ily könnyű foglalkozásokkal megmenteni a munkának, akik nem hajlandók, vagy a vakságon kívüli más fogyatékoságaik miatt nem képesek mesterséget tanulni.

Rájuk gondolva megemlítem még a *számlálóképzőeszközök* (számlálóasztalok) kezelését. Gyárakban, elsősorban fémgyárakban, a tömegesen készült egyforma apró cikkeket (alkatrészeket) csomagolás, raktározás előtt egy asztalra öntik, elsimítják, míg az asztal valamennyi mélyedése meg nem telik. Egy mozdulat és az asztallap tartalma (pl. 100 drb.) egy dobozba hull. Semmi akadály, hogy ezt a munkát vak végezze. Egy másik a *baromfi tenyésztők költségéinek kezelése*. Angliában, Norwoodban a vezetőség dicséri a vak gépkezelőket. Állami vagy más baromfi-tenyésztőink szintén megkísérelhetnék vakok alkalmazását. A méhészetek számára nagy cikk e *műlép*. Készítése rendkívül egyszerű, fogyatékos kezekkel is végezhető s eléggé jövedelmező. Az egyes üzemekben a részletmunkákat vakokkal foglalkozó szakembernek kellene kiválasztani, hogy hosszas eredménytelen kísérletekből a katonákra nézve idővesztesség ne származzék.

Ennyit az ipari és munkásfoglalkozásokról. Katonáink 73%-a az őstermelők osztályából való, 20%-a pedig iparos és gyári munkás volt. Ezek túlnyomó részénél csak az említett foglalkozások kerülhetnek szóba.

(Az iskolázottabbak életpályái)

Komplikáltabb és nehezebb azonban a pályaválasztás az intelligensebb iskolázottabb iparosoknál, földműveseknél, közép és szakiskolai tanulóknál. Pedig ők, meg a szellemi munkások mutatják a legnagyobb lelkiert a csapás leküzdésében, törekvők, szorgalmasak. Három közülük most *zongorahangolást egy gépirást*, egy-egy pedig *zongorázni*, illetve *hegedülni* tanul. A többiek egyelőre a műhelyekbe járnak, de a durvább ipari munkákhoz nincs

kedvük. A hangoláshoz igen jó zenei hallás kell, erre kevesen alkalmasak. Mint gépirók sem válnak be mind. Az iparosnak az erősebb munkában rugékonyságát vesztett keze, különösen az idősebbeknél, nem éri el a gépirásban kívánt gyorsaságot. Zongoristákká, *zenekari muzsikusokká* pedig csak fiatal és kiváló tehetségeket képzünk ki, mert ezeken a pályákon a kontár lejtőre kerül. Közepesműveltségű katonáink számára, akik a vakok iparágaitól vonakodnak, nézzünk hát még néhány más pályát.

A huszonkét évesnél nem idősebbeket, ha erős vágyat éreznek a zene iránt s legalább is közepes zenei tehetséggel rendelkeznek, képezzük ki *organistákká* kisebb hitközségek, zárdák templomai számára. Németországban a kántorvizsgákat vakok is letehetik. Hiszem, hogy nálunk sem lesz akadálya. Egyedül Berlinben három vak organista működik. Dániában 1912-ben 26 vak templomi organistát tartott nyilván a vakok koppenhágai intézetének igazgatója. Svédországban, Norvégiában, az összes nyugoti államokban is gyakori a vak kántor. Temetésekre látó kíséri. Nálunk csak az utóbbi időben sikerült az előítéleteket megtörni. Öt vak organistánk van az országban. Előny, ha jó énekhangjuk van, de okvetlenül nem szükséges, iskoláznak maguknak énekeseket a hívők közül. Remélhető, hogy a háború vakjait templomaink kegyurai, köztük a kincstár is alkalmazza majd.

Egy másik pálya volna az *ügynökösködés*. Négy vak kereskedelmi ügynökünk van. Fizetett kíséreléssel, vagy a fővárosban egyedül is járva kötik üzleteiket. Papír-, szén-, sokszorosító-, gyarmatarú-, kefeárú- stb. cikkeket közvetítenek. Az egyik, aki csak a fővárosban dolgozik, 8000 korona évi jövedelmet vall be. Tudtommal ő keres a legkevesebbet. Egy másiknak a háború megduplázta jövedelmét. Hogy hogyan képezhetők ki katonáink ügynökökké? Intézetünkben megtanulják és folyékonyságot szereznek az összes írás-olvasási módokban, az üzletkötéseket és egyéb szakismereteket pedig az oktatásukra alkalmazott vak ügynökök mellett sajátíthatnák el gyakorlatban.

Egy harmadik foglalkozás a *telefonkapcsolás*. Már tíz évvel ezelőtt hallottuk, hogy Amerikában alkalmaznak vakokat erre. Európán 1914-ben mutatták be először a vakok munkakiállításán Hamburgban. A kiállításnak a városi *nagyközpontba* is bekapcsolt telefonforgalmát egy civil vak bonyolította le. A németor-

szági Beiefeldben egy nagy gyártelep néhány száz állomású központjában vak leány a kapcsoló. Azt írja, hogy ép oly gyorsan végzi dolgát, mint látó elődje. A meglévő központok csekély átalakítást kívannak csak, hogy vakok kezelhessék. Ennek az új foglalkozási ágak oktatása nálunk is szervezhető. Vidéki kisebb postahivatalaink járási telefonközpontjaiban a kevés személyzet miatt — úgy értesülünk — csak igen nehezen bírják lebonyolítani a forgalmat. Többek között tehát a posta is alkalmazhatna megvakult katonát.

Belgiumban meg Németországban a vakok több helyen értékesítő szövetkezeteket létesítettek a városokban. Bécsben is van ilyen. Kézközön nem értékesíthető készítményeiket ide küldik be és boltokban árulják más rokoncikkkel együtt. A munka javarészt s az árusítást is persze vakok végzik. A Vakokat Gyámoló Országos Egyesület boltjaiban itt-ott nálunk is vakok az árusítók. Hirtelenében ilyen szövetkezeteket szervezni nem lehet, de valószínű, hogy a katonáink számára létesítendő központnak lesz üzlete, talán vidéken is és ezekben jól beválhatnának *árusítói és más minőségben* közepes műveltségű katonáink. Hogy jártasságot szerezhessenek az üzleti életben, katonáink cikkei számára még a kiképzés ideje alatt boltot lehetne nyitni, ahol aztán kereskedői gyakorlatot szerezhethének azok is, akik iparuk mellett már most bolt nyitását tervezik.

A vakok pontnyomású könyveit mindenütt vak nyomdászok készítik. Minden ily nyomdában két-három munkásra van szükség. Néhány technikus katonánk van, aki kitűnően beválna mint *nyomdász* és határozott vágyuk is ez a pálya. Egy megfelelő kisebb nyomda berendezése normális időkben körülbelül 3000 koronába kerül. Most azonban a gépek beszerzése valószínűen nehézségekbe ütközne s azért az ilyirányú kiképzés egyelőre csak mint később megvalósítandó programpontra szerepelhet.

(Az érettségizettek és diplomások pályaválasztása.)

Mitévők legyünk végül az érettségizett és diplomás vak harcosokkal? A vakok ügye száz év alatt óriásit fejlődött. Olyan pályák felé azonban, melyekre iskolázott művelt vakok tömegesebben léphethének, még nem volt képes utat nyitni. Szerencsére ezek

az urak rendszerint maguk oldják meg jövőjüket. És ez a leghe-lyesebb. Ha csak lehet, *ragaszkodjanak előbbi pályájukhoz*. Ki hinné, hogy vakon lehet valaki *építész*? Pedig nem régeb-
ben egy bérházhoz egy vak építőmérnök vasszerkezet-tervezetét fogadta el a főváros. Csak rajzolóra van szüksége. *Tanárok, ügyvédek, pa-pok, tanítók, írók, művészek, törvényhozók, orvosok* hosszú névsorát közölhetném, akik világhírré tettek szert vakon, köztük olyanok is, akik vakon születtek. A dunaparti nagy elevátor építője miután megvakult, *gazdász* lett s pedantériájáról messzehíres mintagazda-ságot rendezett be. A Vakokat Gyám. Orsz. Egyesület három fog-lalkoztató intézetének vak a gondnoka. Az egyikben igazgató és gondnok vakok. Miért ne vezethetné tovább üzletét a háborúban megvakult *kereskedő, gyáros*? Van rá példa Pesten is. Egy a hábo-rúban megvakult német *banktisztviselő* a vakok braunschweigi líceumában elsajátította a szükséges ismereteket s cégje mint *levelezőt* alkalmazta újból. Egy berlini vak katona a már említett hamburgi kiállításon bemutatta tudását az írógépen és dr. Scholtz hamburgi ügyész azonnal alkalmazta. Az a nézetem, hogy minden nagy vállalatban, ahol több *gépíró*, levelező dolgozik, van olyan munkaanyag, melyet egy művelt vak önállóan végezhet és annyi, amely őt elfoglalja. Vakokat nevelő és foglalkoztató intézeteink ki-lenc vak levelezőt és gépírót alkalmaznak. A vakok fejlett ok-tatásügye ma már minden segítőeszközt rendelkezésére bocsát a művelt vak egyénnek szellemi munkája önálló végzésére. A Dunán-túlton már folytatja irodáját egy a szerbharctéren látását veszített *ügyvéd*. Németországban meg a frontról vakon hazatért *bíró* mű-ködik az igazságügyminisztérium hozzájárulásával. — A német vakoknak közel 50 egyesületük van s ezek közül 43 egy birodal-mi szövetségben a Reichsdeutscher Blindenverbandban olvad ösz-sze. A magyar vakoknak egy egyesületük sincs. Micsoda gyönyörű *szervezési munkakör* nyílna itt egy a háborúban megvakult olyan művelt katonának, kit vagyoni helyzete mentesít a megélhetés gond-jaitól. Egyszóval intelligens vak egyén, ha hely-zete magaslatára emelkedik — és ez rendszerint így van —, megtalálja jövőjét. Mi csak a lehetősége-
ket tárhatjuk fel előtte, és a szükséges ismeretek elsajátításában lehetünk segítségére.

Összefoglalva az életpályákról mondottakat,

a megvakult katonák egyelőre aligha fogják szaporítani a vakok iparágait, de a mesterségeket nem tanultaknak könnyű munkaalkalmakat kell keresnünk az egyes üzemekben, az iskolázottak, műveltek számára pedig tágítani kell a vakok működési körét. S ez a hatóságokra és a magyar társadalomra vár.

(Mivel biztosíthatjuk, hogy a háború vakjai az életben dolgozzanak ?)

A normálvak jövője, ha kiképzése befejeződött, meg van oldva, mert ha megtanult dolgozni, rendszerint dolgozik is. Katonáink jövőjének megoldásában azonban úgy tapasztaljuk, hogy épen itt kell koncentrálni erőnket. Nem elég őket megtanítani dolgozni, biztosítanunk kell, hogy az életben aztán csakugyan dolgozzanak is. Ennek pedig első és főfeltétele a teljes, alapos kiképzés.

(Csak a teljes kiképzés vezet célhoz)

Két héttel ezelőtt itt rámutattam arra, hogy a vakok tapintó-érzése fiziológiailag nem jobb az érzékű emberénél, hogy a vakok megbámult tapintvaolvasása nem más, mint ráutaltságból származó huzamosabb gyakorlás eredménye. Ahhoz, hogy a felnőtt korban megvakult egyén tapintó- és mozgásérzetei, fantáziája és emlékezése őt egy új foglalkozás megtanulásában és üzésében hatóan támogassák, ahhoz hosszas gyakorlás, idő szükséges. Katonáink kiképzésében tehát sietni nem lehet. Nem lehet, de nem is tanácsos!

A váratlanul megvakult ember sötét új világában nagy idegmunkát végez. Megfigyeléseiben, cselekvéseinek végrehajtásában sok új beidegzésre van szüksége, melyeknél szokatlanul nélkülözi a szem reflexeket kiváltó működését. Míg az idegműködések összerendeződnek, míg az új koordinációkat megtanulja, a munka rendkívül lefoglalja agyát, gondolkozását, szellemileg fárasztja. Egy kosárfékekdeszkába lyukat kell fúrni. A látó ember egy-kétszeri

próba után beszélgetve végzi, mozgásérzetei a látásingerek hatása alatt reflexszerűen irányítják fűróját merőlegesen. Hányféle láb-, meg kéztartást próbál a vak, míg az egyenes irány eltalálása nála folyékonyvá válik ! És mindig megfeszített figyelemmel! A műhelyekben katonáink között járva a már gyakorlottabb munkásoktól is ilyen türelmetlen megjegyzéseket hallunk: „Mennyit gondolkoztam már rajta!” „De elfáradtam.” „Nem töröm a fejem tovább, jöjjön már mester úr, mert itt hagyom!”

Ha ilyen félképzettséggel bocsátanók ki őket, nem folytatnák mesterségüket, mert otthon útbaigazítás nélkül aztán csakugyan nem tornék többé rajta a fejüket. De meg befejezetlen kiképzéssel lassú a munka, silány a készített cikk is. A normálvakok vidéken létesített új foglalkoztatóinál tapasztaljuk, hogy a közönség inkább támogatja adományokkal a vakokat, mintsem a tanulók fogyatékos munkáit vásárolná. Az új foglalkoztatóműhelyek a folytonos továbbképzéssel átesnek a kezdet nehézségein, de mit csinál a félig kiképzett és és magárahagyatva még inkább visszafejlődő vak kézműves ? Ha árúik nem kelnek, ha jobb munkát, melyen keresni lehet, nem rendelnek nála, szükségszerűen abbahagyja mesterségét. Ha a hangoló munkája nem tökéletes, nem hívják többé, ha a gépiró lassan és hibásan ír, szánalomból megjutalmazzák s elbocsájtják.

A félig-meddig való kiképzés íme munkátlanságra vezet. Katonáinknak tehát teljes, alapos kiképzésre van szükségük! A normálvaknál ez annyira természetes, hogy ott a kiképzés más formában szóba sem kerülhet. A tanulás időtartamát ott úgy szabják meg, hogy teljes kiképzésre vezessen. Katonáinknál azonban ezt némely körülmények befolyásolhatják.

(A vak iparosok keresetképessége·)

A Grósz-pályázatok egyik pályanyertes munkája a Vakokat Gyámolító Országos Egyesület évi jelentéséből adatokat közöl a normálvakok kereseti viszonyairól, melyek szerint a legnagyobb évi kereset 1430 korona, a legkisebb 98 fill, az átlag pedig 159 korona. A társ-pályázók ezeket az adatokat átviszik katonáinkra s azt mondják, tehát „a kereset csak arra lesz jó, hogy a vak katona élettörömét meg-

tartsa, ne essék kétségbe és az állami járadékot pótolja.” Ez a száraz számadatokra való meggyőző hivatkozás alkalmasnak látszik arra, hogy katonáink kiképzési idejét befolyásolja. Valóban, majdani 159 korona évi keresetért, elejtve az erkölcsi célt, nem érdemes valakit éveken át oktatni. Ha a pályázók számításai reális alapon nyugodnának, más következtetésére is juthattak volna. Arra, hogy küldjük haza katonáinkat mind, mert egész napi munka után 44 fillér keresmény — ennyi jutna egy napra a 159 koronából — nem életörömet, csak elkeseredést válthat ki egy olyan emberben, aki családot tartott fenn azelőtt két keze munkájával; ennyi napi keresmény a többi között a legsúlyosabb ok volna arra, hogy egy életen át minden nap érezze, hogy hova juttatta őt a vakság. Milánóban tollat fosztanak a másra alkalmatlan vakok, de ennyit még azok is keresnek. Szerencsére, itt a pályázóknak egy nagy tévedésével állunk szemben.

Az egyesület vakjainak körülbelül 70%-a zsenge gyermekkorában vesztette el látását. A szülők fájdalomra szeretete, tudatlansága igen gyakran végzetessé válik gyermekük sorsára. Féltéssel, elkényeztetéssel önmagával tehetetlen bábut nevelnek fel gyermekükben, akivel később semmiféle pedagógiai tudomány nem képes gyakorlati téren célt érni. Ezek a vakok szerencsétlenéi. Életszükségleteiknek akárhányszor húsz százalékát sem képesek megkeresni. Nagyobb részük a leánygyermekek közül kerül ki. Az egyesület középponti intézetének 214 gyámoltja, akikről a kimutatás szól, 6 kiképzett férfi kivételével mind leány, illetve kisebb részben tanuló fiú. Még így sem származhatna távolról sem oly csekély kereset-átlag, ha mind kiképzőit lányról volna szó. De nagyobbik része tanuló, sőt szerepelnek az átlag kiszámítás osztójában még a betegek, mitöbb az év utolsó hónapjában fölvettek is. Így aztán érhető az évi 159 korona mint középátlagos. A vakok között azok, kik gyermekeikben látó gyermektársaik közé bocsátva, edzve, küzködve, tehát helyesen nevelkedtek, megkeresik életfentartásuk 70—80%-át. De még ezeket sem lehet összemérni katonáinkkal. A vakok műhelyeiben a 8—10 éves koron túl, vagy még később megvakultak érvényesülnek a legjobban, akik rengeteg reális képzetet, fogalmat, alak- és mozgásismeretet, kézügyességet hoznak magukkal a sötét világba. Az egyesület kötelékébe tartozó ilyen családos férfiak havi átlagai teljes kiképzés után a kosárfonásban és kefekötésben havi

100 korona s a székfonásban 45 korona. Ilyenek a mi katonáink is, akik tehát a vakok maximális keresetképességét képviselik. És ezt igazolták már eddig is. Az oktatás negyedik hónapjában kosárfonóink közepes keresete havi 13 korona 33 fillér és a kefekötőké 12 korona 30 fillér volt, ami évi 160, illetve 147 korona 60 fillérnek felel meg. Tehát katonáink már háromhavi tanulás után elérik 159 koronás átlagot. — Végül meg kell jegyeznem, hogy az egyesület átlagai mind internált vakokról szólnak s az általános tapasztalat az, hogy az otthonukban dolgozók, kiket jobban szorítanak a megélhetés gondjai, jóval többet keresnek.

A pályázók azzal, hogy a 159 koronás középarányost belekombinálták katonáink jövőjébe, minden jó szándékuk mellett is lekicsinyelték kiképzésük gazdasági célját. Látnivaló azonban, hogy ez az átlag semmiképp nem hozható összefüggésbe önállóságra törekvő, életerős katonáink jövő keresetképességével s így nem lehet alkalmas arra, hogy kiképzésük időtartamát befolyásolja.

(A teljes kiképzés nehézségei.)

Nagyobb baj az, hogy alapos kiképzésüket maguk a megvakult katonák nehezítik meg. 100 közül 65 egyszerű földműves, küztük 27 analfabéta. Ők a sorstól lesújtva nem azzal a gondolattal lépik át az intézet küszöbét, hogy egy új élet kapujához értek. Jórészüket az első napokban hallani sem akar műhelyről. Leggyakoribb megokolásuk az, hogy vakon úgy sem képesek mesterséget tanulni s hogy nincs is rá szükségük. Egész iskola fejlődött már ki abban, hogyan bírjuk rá őket a munka megkezdésére. Ha meg már dolgoznak is, csak igen lassan válik bennük meggyőződés, hogy mesterségük erős támasza lesz majdan lelki és gazdasági életüknek. Ausztriában és Németországban e tekintetben könnyebb a helyzet. Ott magasabb a katonák műveltségi színvonala s nagyobb részük azelőtt is mesterember volt, könnyebben hajlanak az iparra és hamarabb is érnek el benne eredményt. Nálunk az egyik úgy véli, hogy nélküle is boldogul, zenész akar lenni, mert muzsikával többet keres majd otthon a korcsmában. A másik nem hiszi el, hogy ő mint iparos

keresetképes lesz. A harmadik meg csak iskolába akar járni, mert van mit aprítania a tejbe. A minap egy a Doberdóról érkezett harcosunk abbahagyta a munkát. „Félek — azt mondja — hogy mert nem látom, egyszer majd türelmem szakad, megharagszom és odavágom (a kosarat).” Újból meg újból erőre kap bennük az a hit, hogy azért akarják őket keresetképesekké tenni, hogy *ne* kelljen nekik akkora járadékot, a gyűjtött pénzezből akkora hányadot adni. Elvértve olyan is akad, aki semmiféle foglalkozásra nem hajlandó. Ennek ellentéte, aki lázas sietséggel dolgozik, hogy minél hamarabb a végére érjen. Azokról, akik higgadt megértéssel dolgoznak, s ezek elsősorban az intelligensebbek, itt nem szólok, mert a tömeget az előbbieket jellemzik, akik ahányan annyiféle okból türelmetlenül dolgoznak, a végét várják, hogy haza mehessenek. Ez a türelmetlenség az alapos kiképzés nehézsége katonáink részéről.

Bizonyos, már most is tapasztaljuk, hogy türelmetlenségük a havi keresmények emelkedésével enyhül és enyhítik az intézet vezetőségének célszerű intézkedései is: a gyakorabbi szabadságolások, a családtagok látogatásainak előmozdítása, az otthon szűkösödő családok segélyezése stb. De nem szünhetünk meg további módokat keresni, hogy a nyugodtabb munkálkodást előmozdítsuk. A sziléziai Boroszlóban egy a háborúban *megvakult* hatgyermekes családapa családotól az intézet tőszomszédságába költözött, hogy ne kelljen családját nélkülöznie míg kiképzése tart. Nem gondolok arra, hogy nagy családokat mozdítsunk ki otthonukból, de katonáink 8%-a nő, gyermektelen, 14%-a pedig egygyermekes és többnyire igen szegény. Közeli a gondolat, hogy nem-e lehetne a kiképzési időre a boroszlói példát utánoztatni katonáinkkal. Az asszonyok bőven kapnának munkát a fővárosban, egy-egy gyermeket pedig a kiképzés idejére el lehetne helyezni az állami meg más gyermekmenedékhelyeken. — Legfontosabb volna azonban, a lábadozó, megbénult, vagy bármily oknál fogva egyelőre munkaképtelen, továbbá a kiképzésüket most még nem kívánó, szóval a nem dolgozó katonák elhelyezése az oktatás alatt állóktól, mert ők hatnak legkedvezőtlenebbul a dolgozó bajtársak munkakedvére.

Ami embereink ha megízlelték a munka gyümölcseit, keresni

akarnak. És ez jól van így. Mert nem unaloműző foglalkozás, hanem a produktív gazdasági életben való érvényesülés tudata teheti csak harmonikus lelkű emberekké most még lesújtott katonáinkat. Ezt a tudatot pedig csak a teljes kiképzés keltheti. Ne feledjük végül, hogy itt száz meg száz munkás kézről van és lesz szó évtizedeken át. Katonáink már mint tanulók is eddig közei 20.000 Kor. értékű olyan cikket halmoztak fel, melyekből nagy a behozatalunk. Latba esik tehát itt még a nemzetgazdasági érdek is.

Mindezekből kifolyóan a teljes kiképzés minden akadályának megszüntetése, a minél tökéletesebb kiképzés minden lehető módon való előmozdítása elsőrendű fontosságú.

(A életbe való helyezés előkészítése)

Eddig a kiképzés irányairól és a teljes kiképzés szükségességéről beszéltem. Hogyan helyezkednek azonban majd el katonáink az életben? A terv igen helyesen az, hogy kiki menjen haza övéi körébe. De haza megy-e mind? És ha haza is megy, otthon marad-e mind?

100 katonánk közül 57 nős, 40 nőtlen, 2 özvegy és 1 elvált. Fölteszem, hogy az 57 nős mind haza megy, bár van közöttük 7, aki gyermektelen s ezek között már is akadt, aki feleségét fel akarta hozatni, hogy szegődjék el itt. A 43 nőtlen, özvegy, illetve elvált azonban aligha tér vissza mind otthonába. 9 közöttük olyan, akinek szülői elhaltak, néhánynak még testvére sincs, ezek tehát meleg otthonra egyelőre nem találnak; 13 a félárva, de a többi nőtlen között is volt már, aki azt mondta, megnősül s itt marad. Aztán ottvannak a csonkultak, bénák, elmegyöngültek, összesen eddig 6 százalék, akikről otthon megfelelően gondoskodni nem tudnak, akiknek ölü unalom lesz az élet, ha hozzájuk nem alkalmazkodó körülmények között kell élniök. Gazdasága, számbavehető vagyona, mely hazaszólítaná, alig van néhány nőtlennek. Ez az állapot. A többit már tapasztalatból tudjuk. A vakok szeretik a társaságot és legjobban az egymás társaságát. Ha megszoknak valahol, nehezen mozdulnak el, ha elmennek visszatérnek. Hozzájárul ehhez még az intézeti kényelem, a gondtalanság, a jó ellá-

tás is. Mindent összefoglalva katonáink legalább 25—30 %-a számára valamiféle intézmény létesítése elkerülhetetlenné fog válni. Németországban már van ilyen három, köztük egy 220000 márkán épülő otthon, melynek költségeit nyugoti Poroszország rendi szavazták meg. Ausztriában Károly István főherceg védősége alatt indult meg a mozgalom otthon létesítésére és a vakokat gyámolító bécsi egyesület még az ősszel szintén elhatározta egy otthon létesítését megvakult harcosok számára, melynek tervei már készen várják az építkezést. Katonáink egynegyedrésze tehát egy központi intézmény kötelékében marad. Több gondot hoz a hazatérők megfelelő elhelyezése. Mily feladatok várnak itt megoldásra már most még hazabocsátásuk előtt?

1. Minden megvakult katonának állandó otthonra van szüksége, melynek ha minden zegét-zugát megismerte, melynek udvarában, kertjében ha megtanult tájékozódni, ahol ha mindent vak, állapotának, ipari foglalkozásának megfelelően rendezett be, ne zavarja többé senki. Minden családi házban legyen műhely s mellette kert. Ha a vak nem ragaszkodik falujához, még szerencsésebb az elhelyezése a közeli nagyobb helyiségben, kis városban, hol iparcikkeit könnyebben értékesítheti. Az önnálló, saját tüzehely nyugalma oly fontos, hogyha másképp nem lehet, félig ingyen, félig kamatmentes kölcsönrel kellene felépíteni a vak számára. A szerzett házakba már most be lehet költöztetni a családokat, hogyha hazatér az apa, kész otthont találjon s munkáját azonnal megkezdhesse.

2. Ha az illető oly iparágakat üz, melyben egy látó némi segítségére van szüksége, az intézet egy hozzátartozóját egy-két heti gyakorlatra hívja be műhelyeinkbe.

3. Ugyancsak a kibocsátás előtti teendő a letelepedés helyén egy jóakaró tekintélyes egyén megnyerése, aki a vakot minden ügyes-bajos dolgában támogatja, törekvéseiben segíti. Patronusnak kellene mondanom, de félek ennek a szónak a szélsőséges magyaroztatásától. Vakokat nevelő intézeteink sohasem alkalmazták a patronázrendszeret. Növendékeik a négy polgári iskolának megfelelő műveltséggel lépnek ki s gyám nélkül, egyedül is megállják a helyüket az életben. Ha hasonló műveltséggel bocsáthatnók ki harcosainkat, teljesen mellőzhető volna az ő esetükben is a

patronázs minden formája. Oka röviden az, hogy a legnagyobb műveltségű egyének között is, ha huzamosabb ideig nem foglalkoztak vakokkal,— márpedig a patrónus mind ilyen lesz, — csak nagyon kivételesen akadnak olyanok, akik úgy tudnak érintkezni velük, hogy a csapás súlyát, vakságuk hátrányait velük ne éreztessék. Ennek pedig nemcsak pillanatnyi hatásai vannak, kihát az az életkedvükre, de különösen munkakedvükre. Egyszerű, sokszor analfabéta földműveseink mellett azonban sok esetben szükség lesz otthonukban egy jóakaró támaszra. De nem a gyámkodó apa, hanem a testvér, az okos jóbarát szerepében. Óvja meg a vakot rossz társaságtól, alkoholtól, koldusmuzsikálástól, ha nőtlen, mozdítsa elő jó házasodását, járjon el érdekében a hatóságoknál és mozdítsa elő eredményes iparűzését. Egyebekben hagyja a vakot szárnyaira, dolgozzék önállóan, kevésbé fontos dolgait intézze egyedül, csak így fokozódhatik benne a siker serkentő öröme, önérzetet keltő hatása. A vak harcos — férfi, aki dolgozni tud, aki csak küzdelem árán juthat boldogsághoz. Ilyen szellemű patronázásra Van szükségük a mi embereinknek.

4. Minden vak katonának adómentes iparjog biztosítandó tekintet nélkül az ipari képzettségére s ez maradjon érvényes, míg jövedelme felül nem haladja az évi 1200 koronát. Az ipari képzettség igazolásától császári rendelet alapján Ausztriában már eltekintenek.

5. Kieszközlendő, hogy a háborús vak iparosok nyersanyaga és a központba beszállítandó kész árúik kedvezményes vasúti díjszábas alá essenek.

6. A kihelyezést megelőzően látogassunk el a községbe s a patrónusai tanulmányozzuk és foganatosítsuk a helyszínén az iparűzést megkönnyítő és gyümölcsözővé tevő minden lehetőséget. Egy kosárfonónak például nyert ügye van, ha a vesszőt családtagjaival maga termelheti. Szerezzünk tehát neki fűztelepet, s gondoskodjunk beültetéséről.

7. Katonáink teljes műhelyfelszereléssel, Íróeszközökkel és legalább három hónapra való nyersanyaggal bocsátandók el.

A kihelyezés minden esetben egy zökkenő lesz, mely a munka pályájáról való kisiklással fenyeget. A hét pontba foglaltakkal elejét vehetjük a kisiklásnak. És ki foganatosítsa ezeket az előmunkálatokat?

(Központi intézmény.)

A kihelyezés előmunkálatait foganatosítsa a központi intézmény. Úgy az ittmaradók, mint a hazatérők érdekében tehát, mint láttuk, erre az intézményre már most is fontos és halaszthatatlan teendők várnak. Az Kimaradóknak állandó otthont kell berendeznie, a hazatérőknek állandó családi tűzhelyet és az önálló munkálkodás első feltételeit kell megteremtenie. A középponti intézmény a fővárosban, vagy annak tözsomszédságában felelhet meg legjobban hivatásának. Az iparűzés itt tehető a vakokra nézve legjövödelmezőbbé, de az otthon-dolgozóknak az ország minden részéből összefutó érdekei sem nélkülözhetik a fővárost. Szervezése már is megindulhat, h o g y m a h o l n a p k i l é p ő k a t o n á i n k m ű k ö d é s r e k é s z e n t a l á l j á k .

Internátust létesítsünk-e a középpontban, vagy közös ipartelepét künnlakásokkal? Egyesíteni kell a kettőt, hogy kiki tetszése szerint választhasson. Az intézménynek a lehető legnagyobb szabadságot kell biztosítania a katonáknak. Magánéletüket ne érintse, csak erkölcsi, anyagi érdekeiket védje, mozdítsa elő humanizmussal, szakértelemmel és jó gazdálkodással. Mozdítsa elő a nőtlenek családalapítását és kihelyezését az életbe. Minél kevesebb bennlakója lesz, annál jobban felel meg hivatásának. Az intézmény körül tömörülöket igyekezzenek ellátni családi házakkal, vagy állandó lakásokkal.

A vidéken, otthonukban dolgozókról való gondoskodás számai az egész országból a központban futnak össze. A teljes kiképzést követte az előkészített kihelyezés, ezt pedig követi a vakkal és a patrónusával való állandó levelezés és a vak időnkinti meglátogatása. Aki otthon olcsó munkaanyaghoz nem jut, az a központ nagyszállítóitól közvetlenül kapja; aki árúit otthon értékesíteni nem tudja, közvetlenül szállítja a központ által kijelölt rendelőknek. A központ a patrónus útján odahat, hogy a vak családtagjai háziiparszerűen vegyenek részt az ipari termelésben, hogy a hatóságok fedezzék szükségleteiket a vaknál, nyílt piacon biztosítsanak neki jó elárúsítóhelyet, hogy kereskedők a legminimálisabb haszonnal árulják cikkeiket, vagy hogy nyisson maga boltot rokoncikkekkel, monopolizált árukkal. A központ gondoskodik, hogy vak iparosai mesterségükben állandóan versenyképesek maradjanak,

szükség esetén tehát gyakorlatra hívja be őket, vagy mestereket küld ki hozzájuk és szerszámszükségletüket állandóan a legjobb eszközökkel pótolja. Hogy minél jövedelmezőbben értékesíthesse a vakok árúit, a központ üzleteket nyit; gondoskodik a zenészek, a masszálók, gépírók, telefonkezelők, hangolók és más kiképzettjeinek elhelyezéséről, továbbképzéséről, egyszóval egyesíti kezében a háború összes vakjai életérdekeinek intézését s ennek szolgálatában braille-könyvtárt, nyomdát és pontírású lapot tart fenn.

(Vak jaink otthoni foglalkozásai)

Ne méltóztassanak azonban feltételezni, hogy én a sötétségben mozgó harcfiaink jövőjét egész nap és éven át a kosárverődeszkához láncolva képzelem el. Nem.

Egy derék székelyünk, mikor először ment a műhelybe, az ajtajából még egyszer visszafordult : „De hisz meg van nekem mára mesteriségem!” — Micsoda? „Fát vágok majd!” — Hátha mind felvágta? Erre aztán már nem tudott felelni, befordult a műhelybe. (Brüsszelben az önálló vakok ipartelepén, ahol az igazgatótól a kapusig mindenki vak, aprófát hasítanak és kötegekben árusítják. Azt mondják jól jövedelmez.) *O t t h o n* kis gazdasága körül száz dolog akad a vak kezébe. Baromfit, marhát, lovat *etet*, *itat*, tisztoget, disznót hizlal, libát töm. Aztán kukoricahántás, morzsolás, babszemzés, szalmából kéveköttő-, kukoricaháncsból szőlőkötözőkészítés, szecskavágás stb. És hány olyan munkában segíthet a vak, ahol két emberre van szükség, például kukoricatörésnél, krumpliszedésnél kosarak hordása, ahol a látó irányít s a vak csak fizikai erejét adja. Földművelésben vajmi keveset segíthet. Egy járszági emberünk a tavasszal szavunkra nem hallgatva hazament, megpróbálta, de azzal jött vissza, hogy „csak a gyerekre vigyáztam, különben útban *voltam*.” *A német* császári uradalmi igazgatóság vak katonákat akar letelepíteni földjein, hogy annak művelésében segítsenek. A családtagoknak adhat így munkát, de a vak ott is többnyire csak a gyerekekre fog vigyázni. Egy katonánk azt mondja, hogy ő ezután is vályogot vet majd nyáron a leányával. Erről már inkább lehet szó.

A házkörüli munkákban a falun élő vaknak, részt kell vennie. Egész napját nem tölthetik ki, de ezek lesznek az ő iparüzé-

sének fűszerei. Hogy nélkülöznie ne kelljen e változatosságokat, melyek jövőjét a múltjával kötik össze, ez is egyik oka annak, hogy kerttel ellátott saját tűzhelyet kérünk számára. Ám ezt az ott-hon való gazdálkodást is csak úgy biztosíthatjuk nekik, ha meggyőződttetjük őket, hogy vakon is képesek dolgozni. Még hónapok múlva is azzal vonakodnak a műhelyekben bizonyos munkáktól, mert félnek, hogy ráütnek a kezükre, hogy megvágják az ujjukat. Míg rá nem eszmélnek hogy csak akarni kell, és minden sikerül, m i g t e h á t k i n e m k é p e z z ü k ö k e t , a k i s g a z d a s á g o t s e m b i z t o s í t o t t u k s z á m u k r a .

Biztos, hogy lesznek olyanok is, akik csak házkörűli munkát végeznek majd, vagy gazdálkodnak, különösen ha ennek több hasznát látják. Így is rendén lesz. Hogy lesznek végre vakjaink között olyanok, kik semmi-féle eszközökkel nem menthetők meg a munkának, az életnek, az is bizonyos. De a szerencsétlenek száma nem lesz akkora, mint most első tekintetre látszik. A normálvakok eseteiből tudjuk. Akik most semmittevésnek engedik át magukat, mesterség nélkül mennek haza, azoknak nagy részét, lehet hogy évek múlva, de visszahozza majd munkára, tanulásra, a vakság legnagyobb átka, az életet megölő unalom. Számukra természetesen nyitva lesz a középponti foglalkoztató kapuja.

*

Dr. P. németországi kémikus, aki robbanás következtében veszítette el szemvilágát és most a vakok egy nagy egyesületének az elnöke, a háborúban megvakult honfitársainak nyílt levélben ezt üzeni: Mikor hosszú betegségemből kilábaltam, azt hittem, nincs már jövő számomra. Ma arra az álláspontra jutottam, hogy a vakság bármily rettenetesnek is tűnik kezdetben, távolról sem a legnagyobb csapás, mely az embert érheti. „Nur darf unser Leben nicht müssig sein !” („Csak nem szabad tétlenkednünk!”) Nos, én így vélem megvakult katonáink sorsát az őket egyedül boldogító munkával megoldani.

(A gyűjtött pénzek fölhasználása.)

Az utolsó kérdés, hogy mily módon volna legcélszerűbben felhasználható a háború vakjai számára gyűjtött pénz? A pénz az

övék, de ne osztassék szét közöttük. Alapot kellene belőle létesíteni, melynek feladatai a következők lehetnének :

1. Lássá el az alap katonáink teljes kiképzésének azt a részét, melyet esetleg a kincstár nem fedezhet.

2. Vegyen az alap minden vak katonának családi házat. Kapják a házat ingyen, vagy felét ingyen s a többi törlesszék le, mint kamatmentes kölcsönt. Eladósodott házak ugyancsak kamatmentes kölcsönökkel tétessenek nyugodt otthonokká.

3. Szereltesék fel valamennyi az iparához, élethivatásához szükséges összes eszközökkel és az első negyedévi anyagszükséglettel.

4. Segítse elő az alap anyagilag a nőtlének házasságát.

5. Nyújtson kamatmentes kölcsönöket a középpont javaslatára ipari, üzleti és más jövedelmező befektetésekhöz.

6. Állapítson meg kinek-kinek vagyoni viszonyaihoz és gyermekei számához mért időszaki járadékokat.

7. Betegségek, vagy más károsulások esetében nyújtson rendkívüli segítyeket.

Támogassa hathatósan a középponti intézmény fenntartását.

8. Létesítsen braille-könyvtárt és ennek szolgálatában nyomdát a vakok szellemi igényeinek kielégítésére.

10. Létesítsen a háború vakjai számára állandó gyógyító-üdülő telepet.

(Összefoglalás.)

Végeztem!

De még egyszer hadd foglaljam össze elvben amiket mondtam.

A háború vakjainak jövőjét egyedül csak a munka oldhatja meg. Hogy dolgozzanak, ennek elengedhetlen feltételei: az életpálya helyes megválasztása, a teljes alapos kiképzés, az életbe való kihelyezésük gondos előkészítése és munkálkodásuknak erőteljes szervezéssel való fentartása.

Csak azt tartsuk mindig szemelőtt, hogy életüket minél közelebb hozzuk a normalem-

béréhez, ne éljenek különleges helyzetben, meri ez megszünteti köztük és társadalmi környezetük közt az anyagi, szellemi és érzelmi érdekközösségeket. Nem a részvét formájában megnyilvánuló, hanem a lelki és gazdasági erők észszerű gyarapításában megnyilvánuló, az individuumba belemélyedő gyámolításra van szüksége a vaknak. Nem eltartottakként, produktív egyénként kell szerepelniük a háború vakjainak társadalmunkban. Ezt kívánja az ő érdekük, ezt kívánja az ország gazdasági érdeke és ezt kívánja a magyar kultúra. Ne támogassuk tehát agyon őket, maradjanak benn a társadalom vérkeringésében, mint annak mozgó, dolgozó, küzködő szervei.

Csak így, *csak így* lesznek még egyszer boldogak.